

УДК 81'373.81'38.82-9.82.111

**КОНЦЕПТИ «НАУКА» ТА «ЗНАННЯ» ЯК ОСНОВА РОЗУМІННЯ
ОСОБЛИВОСТЕЙ НАУКОВОГО ДИСКУРСУ В АНГЛОМОВНІЙ
КУЛЬТУРІ**

Роман Монастирський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Дорошенка, 41, м. Львів, Україна, 79000, тел. (032) 239-41-76, 0672559399,
e-mail: rmonastyrskij@mail.ru*

Богдан Монастирський

*Львівський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
вул. Сухомлинського, 16, м. Львів-Брюховичі, Україна, 79000,
тел. (097) 398-15-56, e-mail: admin@academi.lviv.ua*

Розглянуто основні складові елементи концептів «НАУКА» та «ЗНАННЯ». Досліджено вплив цих концептів на розуміння особливостей наукового дискурсу їхніми учасниками.

Ключові слова: науковий дискурс, структура тексту, стиль, жанр, стилістичні засоби.

Підхід до вивчення мови з позицій дискурсної та когнітивної лінгвістики, попри те, що практикується вже кілька десятиліть, залишається актуальним та продуктивним. Дискурс розуміємо як продукування та сприйняття / інтерпретації необмеженої кількості текстів, а також існування потенційних текстів в оточенні соціальних, психологічних і культурних обставин [3, с. 5]. Завдяки теоріям Е. Бенвеніста (дискурс є мовленням невіддільним від мовця), Т. ван Дейка (дискурс є актуалізацією тексту в певних ментальних і прагматичних умовах), К. Пайка (дискурс є результатом взаємодії мовця та реципієнта в соціокультурному аспекті), розуміємо, що мова, так само як і результат її використання – мовлення, є нерозривно пов'язані із людиною, і що вивчення дискурсу має бути максимально антропоцентрично орієнтованим. Твердження не нове за своєю суттю, однак зв'язок та взаємовплив між людиною і дискурсом ще достатньою мірою не вивчено. Зокрема, цікавим видається вивчення впливу розуміння особливостей дискурсу на його продукування.

Відповідно, метою нашої праці є встановлення основних складових елементів концептів «НАУКА» та «ЗНАННЯ». На нашу думку, сприйняття цих концептів впливає на розуміння особливостей наукового дискурсу його учасниками. Тобто вони вдаються до вибору способів аргументації, структурування текстів та лінгвістичної презентації думки, виходячи із того, як вони розуміють основні, сутнісні концепти.

Вважаємо, що таке розуміння часто є культурно специфічним. Звідси відмінності у стилі письма, прийнятому у різномовних суспільствах. Кілька

яскравих прикладів цього наведено Т. Яхонтовою. Науковець пропонує проаналізувати пари назв статей, прийнятні в англomовному та українomовному дискурсах: *Investigation of the Possible Place and Role of the English Academic Writing Course in the Changing Language Curriculum of Ukrainian Universities* (відповідає українomовному письму) та *To Teach or not to Teach? The Place and Role of the English Academic Writing Course in the Changing Language Curriculum of Ukrainian Universities* (англomовне письмо, відповідно) [7, с. 5]. Як бачимо, англomовний варіант є вільнішим та менш офіційним, а також менш складним синтаксично. Так само, Н. Афанасьєва та Т. Сенюшкіна стверджують, що англomовний науковий текст звучатиме як науково-популярний в російській мові [8, с. 6]. Отже, можна вважати, що розуміння самих концептів «НАУКА» та «ЗНАННЯ» міцно пов'язане із конститутивними рисами дискурсу.

Основою типології, що вирізняє науковий дискурс (поряд із економічним, політичним і т.д.), є соціально-професійна диференціація діяльності людей. Таку типологію дискурсу, зокрема, запропоновано у працях Г. Почепцова, Н. Арутюнової, А. Белової та О. Шейгал. Попри певні недоліки такої типологізації, вона сприятиме встановленню певних обмежень на недискретний і безперервний дискурс як вияв функціонування людського суспільства за соціально-професійною ознакою. Крім того, такий поділ даватиме змогу детальніше описати певний тип дискурсу за допомогою жанрового та лінгвостилістичного аналізу текстів (які, як відомо, є окремими випадками реалізації дискурсу).

Аналіз типів дискурсу за соціально-професійною ознакою, таким чином, повинен передбачати врахування особливостей соціальної чи професійної діяльності, з якою він асоціюється, аналіз жанрового різноманіття текстів-актуалізаторів цього типу дискурсу, а також аналіз лінгвістичних та стилістичних засобів, що застосовують учасники дискурсу.

Одним із варіантів аналізу особливостей певної сфери діяльності людини є аналіз основних, базових концептів, що асоціюються із нею. Якщо йдеться про науку, то, на нашу думку, варто виокремити два основні концепти: НАУКА та ЗНАННЯ. Спробуємо проаналізувати основні складові обидвох концептів в англomовній культурі.

Науку як сферу функціонування наукового дискурсу та водночас його мету (якщо йдеться про тексти чи їхню сукупність як результат чи продукт дискурсу) визначають так: (1) *the systematic study of the nature and behaviour of the material and physical universe, based on observation, experiment, and measurement, and the formulation of laws to describe these facts in general terms* [20]. Тобто, основними елементами семантичної структури слова є системність, важливість методу та необхідність використання визначених методів (у поданому визначенні вказано такі методи, як спостереження, експеримент та вимірювання), спрямування до узагальнень і, відповідно, формулювання закономірностей чи встановлення характеристик як кінцева мета. Відповідно, ті самі елементи входять і в концептуальну сферу ЗНАННЯ як кінцевої мети науки. Близькість та

взаємопов'язаність обидвох концептів виражається, зокрема, і в тому, що за походженням слово *science* означає *знання* (від лат. *scientia*).

Попри те, що значення слова – це сутність зовсім інша, аніж концепт, у випадку із концептом НАУКА, основні елементи, які виводимо зі значення, є характерними і для концепта теж. Зокрема, визначення із енциклопедії дуже тісно перегукується зі значенням слова: (2) *science is an enterprise that builds and organizes knowledge in the form of testable explanations and predictions about the world. An older meaning still in use today is that of Aristotle, for whom scientific knowledge was a body of reliable knowledge that can be logically and rationally explained* [20]. Як бачимо, тут актуалізуються і системність, і орієнтація на узагальнення, і формулювання закономірностей як кінцева мета. У поданому визначенні актуалізуються ще й такі риси науки, як важливість перевірки та надійність. Вони актуалізуються і у великій кількості слів, що асоціюються зі словом НАУКА: *causation, exact, fundamental, axiom* [16], а також у наступних визначеннях: (3) *Knowledge, especially that gained through experience*; (4) *the intellectual and practical activity encompassing the systematic study of the structure and behaviour of the physical and natural world through observation and experiment* [11, с. 11].

Зазвичай статті в термінологічних, філософських словниках та енциклопедіях (що дають наукове, а не повсякденне розуміння слова) містять підпункти, що стосуються поняття наукового методу, а також приділяють значну увагу історії розвитку науки та поняття «наука»: (5) *science refers to the organized body of knowledge concerning the physical world, both animate and inanimate, but a proper definition would also have to include the attitudes and methods through which this body of knowledge is formed; thus, a science is both a particular kind of activity and also the results of that activity* [13].

Необхідність чітко визначеного та релевантного методу у науці виражена, зокрема, і в таких похідних значеннях слова *science*: (6) *Methodological activity, discipline, or study: I've got packing a suitcase down to a science*; (7) *An activity that appears to require study and method: the science of purchasing* [23]. Нарешті, важливість методу виражається і у визначеннях науки через перерахування методів, які вона використовує, наприклад: (8) *The observation, identification, description, experimental investigation, and theoretical explanation of phenomena* [10].

Мабуть, в інший період першою ознакою згадували б раціональність, про яку згадано у визначенні (2) і яка простежувалась ще до часів Арістотеля. Та у наш час, час постнекласичної науки, за твердженням О. Грицких, Н. Алієвої, а також Д. Худякова, концепт ЗНАННЯ (а, відповідно, і концепт НАУКА) змінюються. На думку цих науковців, у сучасному знанні, для якого характерні незавершеність, нелінійність, проєктивність, комунікативність, діалогічність, змінюється співвідношення раціонального та ірраціонального. Автори виходять із того, що з точки зору онтології, ядром сучасної науки є синергетика («мисляча» наука), що дає змогу описати навколишній світ як нестабільний, нестійкий та багатоваріантний. Окрім того, власне і науковий розум трактують

як неповний та однозначний, отожд неждатний до пізнання буття в його цілісності. Відтак, виникає необхідність доповнювати його іншими філософськими елементами та моральною свідомістю. Отже, наукова раціональність починає вбирати в себе ірраціональні моменти [2, с. 6]. Звідси – посилена увага до вибору релевантного методу як можливість хоча б частково побороти нестійкість та багатозначність досліджуваної реальності. Важливості елементу *ratio*, однак, заперечувати не варто. Його, зокрема, актуалізовано у значній кількості слів, що асоціюються із наукою, та означають різні способи мислення: *study, inference, induction, generalization, abstraction, systematization, classification, deduction* [19].

Складність наукового знання вербалізується через стійкий асоціативний зв'язок слова *science* із такими лексичними одиницями: *conversant, abstract, technical, intellectual, arcane* [19]. Цікаво, що цей елемент концепту вербалізується одразу двома фразеологічними одиницями: *rocket science – if something is not rocket science, it is not very complicated or difficult to understand* [24]; *blind somebody with science – if you blind someone with science, you confuse them by using technical language that they are not likely to understand* [24].

Зрештою, наука в англійській свідомості пов'язана із професійністю. Ця риса пов'язана із попередньою – якщо предмет складний, то він вимагатиме відповідної підготовки, знань, вмінь чи певних навичок. Асоціативний зв'язок концепту НАУКА із поняттям професійності виражається, наприклад, у такому визначенні: (9) *science – skill or technique* [23], а також у фразеологізмі *have something down to a science – to be able to manage all the details of doing something very well* [24].

Головне завдання науки, як відомо, це – творення нового знання. Ці два поняття нерозривно пов'язані між собою, що помітно із визначень – зазвичай, наука визначається через поняття знання. Відтак, глибокий аналіз одного із них неможливий без аналізу іншого.

На відміну від слова НАУКА, для якого можна було вирізнити основне визначення та похідні, аналіз визначень ЗНАННЯ у словниках та енциклопедіях свідчить, що детальна презентація основних елементів концепту можлива лише з урахуванням кількох визначень:

(1a) *The state or fact of knowing;*

(2a) *Familiarity, awareness, or understanding gained through experience or study;*

(3a) *The sum or range of what has been perceived, discovered, or learned;*

(4a) *Specific information about something* [9; 15; 21].

Як бачимо, слово є багатозначним – воно може стосуватися інформації (здобутої внаслідок дослідження, вивчення і т. ін.), тобто є ЗНАННЯ чогось, і може стосуватися людини чи людей, що отримали цю інформацію – тоді це *числь* ЗНАННЯ. Отожд знання можна розглядати у двох різних ракурсах – окремо від людини та як один із людських станів, невіддільних від неї. Перше розуміння відображено у такій цитаті із енциклопедичної статті: (5a) *knowledge – the objects, concepts and relationships that are assumed to exist in some area of interest.*

Knowledge differs from data or information in that new knowledge may be created from existing knowledge using logical inference. If information is data plus meaning then knowledge is information plus processing [19]. Друге розуміння покладено в основу такої інтерпретації: (6a) *Knowledge – the result of cognition of reality verified in practice; the true reflection of reality in the consciousness of man* [12]. Таку ж логіку простежуємо у наступних сталих фразях та фразеологічних одиницях: *to share knowledge, to gain knowledge, to master [some kind of discipline, i.e. knowledge], knowledge is hard to gain and impossible to lose, once you know something you know it forever*, що свідчить про метафоричне осмислення знання як власності людини.

Можна вирізнити такі основні елементи семантичної структури слова: це конкретна інформація чи сукупність даних, отриманих за допомогою певних когнітивних операцій, або розуміння, усвідомлення чи інтерпретація такої інформації чи даних. На відміну від концепту НАУКА, вважаємо, що семантична структура слова не відображає всіх основних елементів концепту ЗНАННЯ.

Зокрема, аналіз словників колокацій, сталих фраз, словників асоціацій, а також енциклопедичних статей засвідчує, що однією із важливих класифікацій знання є поділ на теоретичне та практичне, що трохи схоже на дихотомію *знання – вміння* в україномовній культурі. Вони тісно пов'язані між собою і становлять дві половини одного цілого. Отож часом визначення «знання» налічуватиме обидва елементи (7a) *expertise, and skills acquired by a person through experience or education; the theoretical or practical understanding of a subject* [15]. Крім того, у словниках сталих фраз слово поєднується із такими прикметниками: *practical, working, applied, everyday, first-hand*, тобто зі словами, що прив'язують його до діяльності, практики, або й взагалі трактують знання як діяльність (у сучасній філософії такий тип знання називають терміном *knowledge how*) [16]. Отже, можемо зробити також висновок про прагматичне розуміння знання не як чогось самодостатнього, а як проміжної ланки, що веде до використання чи застосування його з користю для людини. Звідси – усвідомлення важливості практичного застосування теорії.

Проте найчастіше *знання* розуміють як аналог теорії, про що свідчить значно більша кількість слів, з якими колокує іменник *knowledge* і які є синонімічними чи асоціюються із теоретичністю: *transcendental, abstruse, abstract, theoretical, conversant, intellectual, philosophical, speculative*. Цей асоціативний ланцюжок можна продовжити, приєднавши до нього асоціації із складністю знання, а також труднощами у його набутті. Можна знайти достатньо одиниць, що мовно виражають цей зв'язок. Це, зокрема, слова, що асоціюються з іменником *knowledge*: *complicated, hard* та ін., фразеологічні одиниці типу *knowledge has bitter roots but sweet fruits* (у цьому прислів'ї складність чи важкість метафорично виражаються за допомогою прикметника *bitter*), *beat one's brains out (to try very hard to resolve a problem or to do something)*, *hit the books (to study hard)*, у яких дієслова *beat* та *hit* імплікують кількість сил та енергії, які доведеться витратити на здобуття знання.

Іншою характеристикою знання є його доведеність, тобто істинність, яку треба перевірити, верифікувати і т. д. (в англійській мові вживають слова *check, justify, verify, prove, evidence, testify*). У філософії здавна знання визначають через поняття істини. Загалом ставлення до дихотомії знання – істина визначає епістемологічну позицію науковця. Зокрема, для Платона знання – це виправдана істинна віра (істинна, оскільки виправдана, перевірена). Його визначення дало початок класичному розумінню трьох критеріїв виокремлення знання: перевірене, істинне та те, у яке вірять.

Відношення між цими трьома критеріями у розумінні концепту має свою специфіку, якщо ми порівнюватимемо, припустимо, його розуміння в українській та англійській культурах. Зокрема, в українській культурі наголос роблять на понятті віри (*пере-вірити*), а в англійській – на понятті істинності (дієслово *перевіряти* в англійській мові утворене з того самого кореня, що *істина: verity – verify*): *Knowledge is the opposite of ignorance, the absence of verified information about something* [12]. Поняття істинності і, відповідно, надійності знання актуалізується у таких висловлюваннях та фразах: (8a) *the term knowledge is also used to mean the confident understanding of a subject with the ability to use it for a specific purpose if appropriate, reliably generalizing from facts, thorough knowledge, accurate knowledge, rational knowledge, fundamental knowledge, profound knowledge, accuracy, validity, certitude, universality* [18], а також в образній формі – у прислів'ї *little knowledge is a dangerous thing and little learning is a dangerous thing (If you only know a little about something, you may feel you are qualified to make judgments when, in fact, you are not)* [24].

Необхідність підтвердження істинності та перевірки знання підтверджує значна кількість дієслів та іменників, що означають різноманітні когнітивні процеси та асоціюються зі здобуттям знань: *synthesis, analysis, generalization, discernment, derivation, perception, learning, communication, association and reasoning* та ін.

Для всебічного розкриття сутності концепту згадаємо ще кілька елементів. Мабуть, через сталі асоціації описаний вище процес здобуття знань метафорично описують через порівняння із рухом вгору: *Scientific knowledge ascends to the level of explanation of facts and their comprehension in a system of concepts of a given science; Human thought is constantly advancing from ignorance to knowledge* [9, 20]. Цікаво представлене розуміння важливості знання в англійській фразеології: *Knowledge is power (the more you know, the more you can control)*. Зрештою, завдяки своїй здатності пояснювати, знання асоціюється із сонцем чи світлом, що, наприклад, виражається у лексичних та фразеологічних одиницях: *knowledge is like the sun – it dispels the darkness, enlighten, clear, clarity*, та ін.

Отже, основними важливими елементами концепту НАУКА є: системність, важливість методу та необхідність використання чітко визначеного та релевантного методу, орієнтація на узагальнення і, відповідно, формулювання закономірностей чи встановлення характеристик як кінцева мета,

раціональність, складність та професійність. Концепт ЗНАННЯ налічує такі елементи: дихотомія *теоретичне–практичне*, відповідне усвідомлення важливості практичного застосування теорії, теоретичність та складність, доведеність, тобто істинність, важливість підтвердження істинності та перевірки знання. Ці складові визначають розуміння того, що таке науковий текст, яка має бути його структура, необхідні елементи, і, звісно, які лінгвістичні засоби можуть використовувати для формулювання думки. Відстежування зв'язку на прикладі корпусу наукових текстів залишається завданням майбутніх досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Белова А. Д.* Лингвистические аспекты аргументации / отв. ред. Чередниченко А. И. – Киев : Логос, 2003. – 304 с.
2. *Грицких О. Ю.* Трансформация концепта «ЗНАНИЕ» в XXI веке [Электронный ресурс] / О. Ю. Грицких, Н. З. Алиева. – Режим доступа : <http://gisap.eu/ru/node/4225>.
3. *Макаров М. Л.* Основы теории дискурса / М. Л. Макаров. – М., 2003. – 303 с.
4. *Почепцов Г. Г.* Теорія комунікації / Г. Г. Почепцов. – 2-ге вид., доп. – К. : Київський університет, 1999. – 308 с.
5. *Селіванова О. О.* Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с.
6. *Худяков Д. С.* Концепт «Знание» в контексте постнеоклассической науки : дис. ... канд. филос. наук. 09.00.01. – Томск, 2006. – 148 с.
7. *Шейгал Е.* Семиотика политического дискурса / Е. Шейгал. – М., Гнозис, 2004. – 433 с.
8. *Яхонтова Т. В.* Основы англомовного наукового письма : навч. посібник [для студентів, аспірантів і науковців]. – Вид. 2-ге. – Львів : ПАІС, 2003. – 220 с.
9. *Functional Styles : учебно-методическое пособие / Сост. : Н. Р. Афанасьева, Т. В. Сеньюшкина.* – Омск : Изд-во ОмГУ, 2005. – 80 с.
10. *Macmillan Dictionary for Advanced Learners.* – 2nd edition. – Macmillan education Ltd. 2007. – 1872 p.
11. *Oxford Dictionary of English.* – 3rd edition. – OUP Oxford, 2010. – 2112 p.
12. <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/Knowledge>.
13. <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/science>.
14. <http://oxforddictionaries.com/definition/english/science?q=science>.
15. <http://oxforddictionary.so8848.com/search?word=knowledge>.
16. <http://plato.stanford.edu/entries/knowledge-analysis/>.
17. <http://plato.stanford.edu/entries/pseudo-science/>.
18. <http://wordassociations.net/search?hl=en&q=knowledge&button=Search>.
19. <http://wordassociations.net/search?hl=en&q=science&button=Search>.
20. <http://www.britannica.com/search?query=knowledge>.
21. <http://www.britannica.com/search?query=science>.
22. <http://www.thefreedictionary.com/knowledge>.
23. <http://www.thefreedictionary.com/science>.
24. <http://www.usingenglish.com/reference/idioms/cat/19.html>.

*Стаття надійшла до редколегії 15.02.2013
 Прийнята до друку 25.02.2013*

**CONCEPTS «SCIENCE» AND «KNOWLEDGE» AS THE BASIS
FOR UNDERSTANDING PECULIARITIES
OF SCIENTIFIC DISCOURSE IN ENGLISH-SPEAKING CULTURE**

Roman Monastyrskiy

*Ivan Franko National University of Lviv,
41, Doroshenko Str., Lviv, Ukraine, 79000, тел. (032) 239-41-76, 0672559399,
e-mail: rmonastyrskij@mail.ru*

Bohdan Monastyrskiy

*Lviv Academy of Public Administration Office of President of Ukraine,
16, Sukhomlynskyi Str., Lviv-Briukhovychi, Ukraine, 79000, тел. (097) 398-15-56,
e-mail: admin@academi.lviv.ua*

This work deals with main components of such concepts as «SCIENCE» and «KNOWLEDGE». Understanding of scientific discourse peculiarities depends on perception of these concepts by their participants.

Key words: scientific discourse, text structure, style, genre, stylistic means.

**КОНЦЕПТЫ «НАУКА» И «ЗНАНИЕ» КАК ОСНОВА ПОНИМАНИЯ
ОСОБЕННОСТЕЙ НАУЧНОГО ДИСКУРСА В АНГЛОЯЗЫЧНОЙ КУЛЬТУРЕ**

Роман Монастырский

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Дорошенка, 41, г. Львов, Украина, 79000, тел. (032) 239-41-76, 0672559399,
e-mail: rmonastyrskij@mail.ru*

Богдан Монастырский

*Львовский региональный институт государственного управления Национальной академии
государственного управления при Президенте Украины,
ул. Сухомлинского, 16, г. Львов-Брюховичи, Украина, тел. (097) 398-15-56,
e-mail: admin@academi.lviv.ua*

Рассмотрены основные составляющие элементы концептов «НАУКА» и «ЗНАНИЕ». Исследовано влияние этих концептов на понимание особенностей научного дискурса их участниками.

Ключевые слова: научный дискурс, структура текста, стиль, жанр, стилистические средства.